

haec aqua est vinum, nec fuisset nec sine praecedenti praeparatione ac declaratione intelligi potuisset sensus: haec aqua est signum vini; sed sensus facile intelligibilis fuisset: haec, quae hucusque erat aqua, iam desinit esse aqua, atque pro aqua desinente nunc est vinum. Certe locutio illa non minus facile in hunc sensum intelligeretur quam altera, qua Evangelista vinum, in quod aqua conversa erat, appellat *« aquam vinum factam »* Io. II. 9. Simili igitur ratione propositio: *« hic panis est corpus meum, »* in illis adiunctis quibus Christus instituit Eucharistiam, haberet hunc sensum: hic qui hucusque erat panis, iam desinit esse panis, ut pro pane desinente succedat corpus meum, et iam hic altioris ordinis panis est corpus meum. Longe diversae rationis esset propositio tertia: *« panis est corpus meum, »* si nomen *panis* sumeretur ad significandam speciem seu naturam panis non pro supposito hoc pane; neque enim *natura panis generatim sumpta* aut esse potest corpus Christi aut in corpus Christi mutari; adeoque in sensu ontologico identitatis propositio numquam posset esse vera. Quamvis igitur propositionis, qua Christus Dominus usus est *« hoc est corpus meum, »* diversitas ab altera *« hic panis est corpus meum »* defendi debeat, cum illa prior sit clarior et magis propria, non tamen verum putamus, quod aliqui theologi concedere videntur, hanc posteriorem propositionem non posse eundem, quem prior habet, sensum catholicum admittere.

THESIS VII.

De sensu invocationis Spiritus Sancti in liturgiis orientalibus non ad efficiendam sed ad significandam effectam praesentiam corporis et sanguinis Christi.

« Corpus et sanguis Christi ipsis verbis evangelicis quibus salvator » in ultima coena sacramentum instituit, realiter ac substantialiter praesens fieri credi debet. Quae igitur in orientalibus et aliquot occidentalibus liturgiis post verba consecratoria occurrunt Spiritus Sancti invocationes super dona proposita, non pertinent ad corporis Christi praesentiam vel efficiendam vel impetrandam, ut post Nicolaum Cabasilam orientales schismatis fautores contendunt, sed ad effectum iam realis praesentiae declarationem, et ad implorationem fructus salutaris in corpore Christi mystico, quod est Ecclesia. »

I. In historia evangelica, ut tres Evangelistae et s. Paulus institutionem ss. sacramenti referunt, nihil omnino est, quod suspicari sinat, Christum Dominum realem corporis et sanguinis sui praesentiam sub speciebus panis et vini alio modo effecisse quam ipsis illis verbis a sacris scriptoribus relatis, quae hanc praesentiam significant. Imo ex ipso quatuor sacrorum scriptorum narrationis modo satis constat, voluisse eos institutionem saltem ea plenitudine referre, ut nihil eorum omitterent, quae Dominus ad realem praesentiam significandam et efficiendam dixit aut egit. Atqui praeter ipsa verba institutionis nihil omnino aliud referunt dictum aut factum a Christo Domino, quod pertineat ad illam significationem et effectum. Sine dubio ergo ipsis illis verbis sicut significavit ita et effecit praesentiam corporis ac sanguinis sui sub sensibilibus panis et vini speciebus.

Insuper ex traditione non solum non constat, aliis praeterea aut verbis aut actionibus ad sacramenti essentiam pertinentibus Christum Dominum usum esse, sed confirmatur nullis aliis usum esse. Quoties enim apud Patres inde a s. Iustino occurrit mentio institutionis a Domino in ultima coena factae, simpliciter et constanter eadem verba et

eandem actionem referunt, quae apud sanctos Evangelistas leguntur. Quod vero s. Basilius de Spiritu Sancto c. 27. (cf. de Sacram. in genere p. 271.) provocat ad « invocationis verba, » quae ex traditione non scripta accepimus; « non enim, inquit, iis contenti sumus, quorum Apostolus aut Evangelium mentionem facit, » id probat quidem, liturgiam in suis partibus praecipuis esse ex traditione apostolica (ut distinguitur traditio mere apostolica a traditione divina verbi revelati, cf. tract. de Tradit. th. I.); sed non sibi vult s. Doctor, ea « verba invocationis » fuisse adhibita ab ipso Christo, aut instituta tamquam essentialia ad consecrationem. Eodem enim modo ibidem Basilius inducit alias ceremonias in administratione sacramentorum traditione non scripta acceptas, benedictionem aquae baptismatis, trinam immersionem, formulam renuntiandi Satae etc.

Ratum igitur manet, quod dicimus; sive scilicet verba et actio Christi spectentur, ut narrantur in Scripturis, sive ut ad ea appellatur in traditione et praedicatione ecclesiastica, demonstratur hac in re plenitudo narrationis evangelicae. Atqui Christus Dominus illud ipsum, quod fecerat, ac proinde rem eandem per eadem verba Apostolos facere iussit usque ad secundum suum adventum Luc. XXII. 19; 1. Cor. XI. 26. Ergo iuxta Christi Domini institutionem eadem ipsa verba sunt, quibus usque ad consummationem saeculi sacramentum conficitur (cf. Conc. Florent. instruct. pro Armen.; Trid. sess. XIII. cap. 1. et 3.).

Hanc esse totius antiquitatis christianae ratam sententiam, sancti Patres non minus orientales quam occidentales certos non reddunt. Consuli possunt inter Patres graecos Iustinus in apolog. maiori n. 66; Irenaeus l. IV. c. 33. n. 2; l. V. c. 2. n. 3; Gregorius Nyssen. orat. catech. c. 37; Chrysostomus hom. II. in 2. Tim. n. 4. (versus finem); de prodit. Iudae hom. I. n. 6. (Opp. T. II.) et alibi saepius; Damascenus de Fid. orthod. l. IV. c. 13; inter Syros Iacobus Sarugensis, Isaac Magnus, Maruthas et alii in Antirrhético duplici Petri Benedicti (in append. T. II. Opp. syr. lat. s. Ephrem; exstat etiam in T. X. Thesauri Zachariae, opusc. III. et VIII.); inter latinos Ambrosius

de Myster. cap. 9; auctor II. de Sacramentis l. IV. cap. 4. 5; Augustinus serm. 227. (al. 83. de diversis); Isidorus Hispal. serm. de corpore et sang. Domini n. 3. Opp. T. VII. p. 316. ed. Arevali (al. sub nomine Eusebii Emisseni aut Gallicani hom. 5. in pasch. Bibl. Max. Patrum T. VI. p. 636.).

Quemadmodum, inquit Iustinus, caro factus Iesus Christus carnem et sanguinem accepit per verbum Dei, et quemadmodum carnes nostrae cibo nutriuntur, « ita alimoniam, quae per precem ipsius verba continentem facta est Eucharistia τὴν δὲ εὐχὴν λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστήθεισαν τροφήν, incarnati illius Iesu carnem et sanguinem esse edocti sumus; » idque probat simplici relatione institutionis et verborum Christi in ultima coena « ex commentariis Apostolorum quae vocantur Evangelia. » Chrysostomi testimonia sunt disertissima, quibus innixi etiam graeci Episcopi in Concilio Florentino professi sunt, se idem ac latinos de forma consecrationis sentire. Ceterorum nomine Bessarion verba faciebat. « Quoniam ab omnibus sanctis doctoribus Ecclesiae, praesertim ab illo beatissimo Ioanne Chrysostomo, qui nobis notissimus est, audimus verba Dominica esse illa, quae mutant et transubstantiant panem et vinum in corpus verum Christi et sanguinem, et quod illa verba divina salvatoris omnem virtutem transubstantiationis habent, nos ipsum sanctissimum doctorem et illius sententiam sequimur de necessitate » (Mansi T. XXXI. p. 1046.). Sic e. g. de prodit. Iudae l. c. ait Chrysostomus: « Figuram implens stat sacerdos verba proferens, virtus autem et gratia est Dei. Hoc est corpus meum, dicit; hoc verbum transmutat proposita (panem) τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταρρυθμίζει τὰ προκειμένα. » In eundem sensum loquuntur Patres ceteri, quos citavimus. Cf. Arcud. in Concord. l. III. c. 32; Harduin. dissert. in epistolam ad Caesarium; Petrum de Benedictis in Antirrhético (Opp. s. Ephr. syr. lat. T. II. append.); Assemanium Bibl. Or. T. II. p. 201; Natalem Alexandrum dissert. in saec. VIII. (in Thesaur. Zachar. T. X. opusc. XII.); Scipionem Maffei epp. tribus ad Bacchin. (append. ad histor. theologic.); Benedictum XIV. de sacrificio. Missae l. II. c. 15. n. 16. sqq.; Card. Orsi, qui ceteris

amplius de hac re disputavit in dissertatione de liturgica Spiritus Sancti invocatione.

II. Sine ullo dubio errarunt recentiores aliqui catholici Le Brun, Renaudot, Touttée, qui liturgias orientales non alio sensu explicari posse censebant, quam ut non per sola verba evangelica, sed simul per adnexam invocationem Spiritus Sancti consecratio fieri intelligatur, hancque sententiam ipsam putabant libere a viro catholico defendi posse, cum in Concilio Florentino de hac re licet inter Latinos et Graecos in controversiam vocata nihil definitum, sed Graecis concessum fuerit, ut de ea in decreto unionis nulla fieret mentio. At vero ex actis Concilii omnino certum est, Pontificem Eugenium IV. et Patres latinos postulasse, ut ipsi decreto unionis insereretur professio, de qua agimus, nec sine ea unionem admittere voluisse. Cum vero Graeci se in re ipsa cum Latinis quidem idem sentire, attamen talem explicitam sententiae oppositae damnationem suae Ecclesiae iniuriosam fore dicerent, quod videri possent hucusque sacrificium et sacramentum Eucharistiae non rite administrasse, Pontifex consensus in omissionem explicitae declarationis in decreto unionis ea conditione, ut Graeci in Concilio ipso publice profiterentur suum consensum cum doctrina Ecclesiae latinae. Hanc deinde professionem Besarion non quinque solum aliis Episcopis graecis ei consentientibus, ut ait Renaudot (in comment. ad Liturg. Copt. s. Basili), sed in Congregatione generali praesentibus omnibus Episcopis tam graecis quam latinis « suo et aliorum Patrum Ecclesiam orientalem praesentantium nomine, publice, alta et intelligibili voce exposuit » (apud Mansi l. c.) (1).

(1) Videtur de hac re controversia excitata fuisse in Russia inter ipsos schismaticos mediante saeculo XVII. quando Nikon patriarcha Moscoviae in libris liturgicis quasdam sive correctiones sive innovationes induxit; haecque una videtur fuisse ex causis, propter quas illi schismatici, qui in Russia vocantur Roscolnici et Starowerci, a reliquo schismate se alio schismate separarunt. Baro Haxthausen in suo libro de internis conditionibus Russiae Hanovr. 1847 P. I. p. 364. declarans originem sectae seu potius sectarum illo nomine communi comprehensarum, ita scribit: « Erat tum orta controversia inter theologos Kiowienses et Moscovien-

Reliquum est, ut declaretur modus, quo formula liturgica invocationis Spiritus Sancti cum veritate hucusque demonstrata conciliari possit. Difficultas in eo est, quod in omnibus fere liturgiis orientalibus et in quibusdam etiam occidentalibus (Gothicis et Mozarabicis in australi Gallia et in Hispania) post verba consecrationis a Christo Domino instituta sequitur invocatio Spiritus Sancti in hunc sensum: « emitte Spiritum Sanctum tuum super nos et super proposita haec dona, et fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui, et quod est in calice, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutans (μεταβαλον in aoristo) Spiritu tuo Sancto, ut fiat accipientibus nobis in sobrietate (νηψιν) animae, remissionem peccatorum, communicationem Sancti Spiritus. » (Ex liturgia s. Chrysostomo adscripta).

Si igitur ex una parte professio est totius antiquitatis, quam et recentiores orientales agnoverunt, per ipsa verba a Christo instituta « hoc est corpus meum » etc. fieri id quod significant, praesentiam scilicet realem per conversionem panis in corpus Christi, ex parte vero altera post factam iam conversionem in liturgiis inde a remotissima antiquitate traditis rogatur Spiritus Sanctus, ut nobis fiat conversio panis in corpus Christi; sensus huius invocationis ab ipsis precum illarum auctoribus non potuit alius intelligi, quam ut *declaretur distinctius id, quod per verba institutionis iam factum est, et ut rogetur id, quod in se iam factum est, nobis fieri in salutem.* Hic sensus facile intelligitur, dummodo advertatur ad connexionem

ses. Schola Kiowiensis tum temporis, ut adhuc nunc, habebatur doctissima inter ceteras. Controversia autem spectabat ad doctrinam de Eucharistia, utrum scilicet transsubstantiatio fiat eo momento, quo sacerdos pronuntiat verba: hoc est corpus meum etc., an vero quando in altum elevans hostiam offert (elevatio fit in liturgia graeca post invocationem Spiritus Sancti). Schola Kiowiensis et Episcopi Russiae minoris, Albae Russiae et Lithvaniae defendebant priorem sententiam consonam doctrinae Ecclesiae Romanae, Moscovienses cum patriarcha Nicone et cum Constantinopolitano fovebant opinionem alteram. Kiowienses theologi et Episcopi occidentalis Russiae initio defensionem suscipiebant eorum, qui vocantur Starowerci, contra Niconem etc. » Cf. etiam P. de Benedictis Antirrheth. contra Le Brunium c. 4. (Thesaur. Zachar. T. X. p. 554.).

precum illarum cum ipsis verbis ex Christi institutione efficientibus. Haec connexio patet ex sequenti consideratione. Tota ea pars sacrae liturgiae, quae a Latinis vocatur *Actio, Canon*; a Graecis *ἀναφορά*, spectatur ut una actio sacrificia. Unde sicut in administratione aliorum sacramentorum, ita et in confectione sacramenti Eucharistiae et in oblatione sacrificii, ceremonias ab Ecclesia praescriptas consistentes tum in verbis tum in rebus quibusdam et actionibus, spectare oportet non per se seorsum sed in connectione ac unitate cum eo, quod essenziale est ex Christi institutione. Proinde ritus illi omnes ac preces, quae fiunt *infra Actionem seu ἀναφοράν*, referri debent ad ipsam consecrationem quae verbis a Christo institutis perficitur, velut radii ad suum centrum. Porro finis omnium ceremoniarum et verborum, quae ab Ecclesia (Apostolis eorumque successoribus) instituta sunt in administratione sacramentorum et nominatim sacrificii eucharistici, potissimum duplex est; proxime ut res ipsa essentialis quae agitur, distinctius declarata velut ob oculos ponatur atque convenienti maiestate et externo cultu condecoretur, consequenter deinde ut excitetur et foveatur congruentior dispositio ac devotio in animis fidelium ad cultum Deo exhibendum et maiorem fructum percipiendum (cf. Conc. Trid. sess. XXI. cap. 2; sess. XXII. cap. 5.).

a) Invocationes illae liturgicae Spiritus Sancti, ut proposita dona sanctificet et transmutet in pretiosum corpus et sanguinem Christi, facile intelliguntur declarare id, quod verbis Christi consecratoriis efficitur. Referri enim debet eorum significatio, ut praeclarissime explicat Bessarion, *non ad tempus quo dicuntur, sed ad tempus pro quo dicuntur*; dicuntur autem pro tempore, quo revera fit transmutatio, quam illa invocatio Spiritus Sancti declarat, h. e. pro tempore quo a sacerdote enuntiantur ipsa verba Christi consecratoria *« hoc est corpus meum, »* quibuscum invocatio in unitate spectari debet. Operatio nimirum Spiritus Sancti in verbis consecratoriis non est successiva et per partes sed tota simul, eius autem *declaratio* precibus ac verbis fieri nequit nisi successive; dum ergo primum fit transmutatio per verba consecratoria, et

deinde rogatur Spiritus Sanctus ut eam efficiat, significatio huius orationis, quae ut pars declarans spectatur pertinens ad unam actionem sacrificam, debet referri ad ipsum illud tempus, quo fit transmutatio; nec ad aliud invocatio destinata est quam ad hanc ipsam transmutationem distinctius declarandam et fidei populo exhibendam. Vide Bessarionem in opusc. de Eucharist. Bibl. Max. PP. T. XXVI. p. 796. cf. Card. Du Perron de Euch. 1. II. c. 2. p. 302. seqq.

Illustrari haec possunt ex ritibus aliorum sacramentorum, ex modo quo Patres praesertim graeci et formulae ipsae praescriptae in libris sacramentalibus exhibent benedictionem fontis baptismalis, olei sacri etc., ac si virtus Spiritus Sancti iam tum iis elementis illaberetur, quam tamen constat non nisi in usu et applicatione materiae operari; ex modo deinde quo s. Ambrosius et auctor II. de Sacrament. loquuntur de lotionem pedum coniuncta cum baptismo (vide de Sacram. in genere Scholion ad th. XIX.); maxime vero in sacra ordinatione ex ritu traditionis instrumentorum et ultimae impositionis manuum Episcopi cum forma verborum: *« accipe potestatem offerre sacrificium Deo, » « accipite Spiritum Sanctum, quorum remisistis peccata, »* etc. secundum explicationem eorum theologorum, qui hanc traditionem instrumentorum et manuum impositionem cum verbis adnexis non ad essentiam sacramenti sed ad potestatis acceptae expressionem significationem pertinere censent. *« Quatenus (ordinati) his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant placabiles Deo hostias offerendi, »* aiunt Hugo a s. Victore et Petrus Lombardus (cf. de Sacram. in genere th. V. n. 2.). Similia exempla proferri possunt ex officio funebri et ex Missa pro defunctis, in quibus plures occurrunt supplicationes, quae referri debent ad tempus praeteritum, quando defunctus adhuc vivens se ad divinum iudicium praeparare poterat, et quae scopum habent supplicandi quidem Deum pro animae solutione a reatibus poenae adhuc reliquis, simul autem viventibus exhibendi divina iudicia et poenas peccatis destinatas (1). Vide Card. Orsi l. c. cap. 5.

(1) Ex huiusmodi formis precandi nuperus scriptor deducere voluit et stabilire errorem valde gravem, quasi vero remissio quorundam pec-

b) Quatenus autem verba invocationis referuntur *ad tempus, quo dicuntur* post factam iam transubstantiationem, sensus non est, ut tum adhuc eadem fiat transubstantiatio; sed ut panis transmutatus, i. e. corpus Christi, in quod panis est transmutatus, fiat fidelibus in salutem, ad quem fructum a Spiritu Sancto postulandum explicita precatio in omnibus liturgiis immediate connectitur cum illa invocatione, in qua mentio fit transmutationis donorum in corpus et sanguinem Christi.

Ita graeci Episcopi ipsi invocationem Spiritus Sancti a se intelligi testati sunt in Concilio Florentino. « Quaesitum est a Latinis, quomodo prolatis Christi verbis (hoc est corpus meum)... et sacris donis per haec verba consecratis (τελειωθῆντων), vos hanc orationem additis dicentes: et fac panem hunc pretiosum corpus Christi tui... transmutans Spiritu Sancto tuo? Etiam hoc dissolutum est ita: fateri nos, diximus, per haec verba (institutionis) consecrari divinum panem et confici corpus Christi, sed postea quemadmodum et ipsi dicitis: iube haec perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, ita nos quoque oramus dicentes: ut descendat Spiritus Sanctus super nos et *efficiat in nobis* panem hunc pretiosum corpus Christi tui, et quod in calice isto est pretiosum sanguinem Christi tui; transmutetque ipsa in Spiritu Sancto suo, *ut fiant communicantibus in purgationem animae* » (Mansi T. XXXI. p. 1006.). Eodem fere modo invocationem explicat Ioannes Maro seu quisquis est auctor Syrus, qui scripsit expositionem liturgiae s. Iacobi editam ab Assemano in Codice liturgico Ecclesiae universae T. IV. P. II. « Spiritus Sanctus non invocatur, inquit ille Syrus, ut illabens efficiat seu commutet panem in corpus, et vinum in sanguinem

catorum mortalium etiam post mortem adhuc sperari posset, hancque veniam letalium peccatorum Ecclesia rogaret pro defunctis. Si auctor ille relationem plurium huiusmodi formularum precandi ad homines adhuc viventes intellexisset, et canonem rectae interpretationis, qui analogia fidei constituitur, non vero suas praeiudicatas opiniones pro norma habuisset, facile sibi ab errore cavere potuisset. Vide opusculum « Il purgatorio dei reprobî, » quo Rñus P. Marianus Spada S. P. A. Magister figmentum illud confutavit.

Salvatoris nostri; sed ut illa corpus et sanguinem esse ipsius Domini Nostri ostendat, et faciat ut sint percipientibus ea in remissionem peccatorum et in vitam aeternam » l. c. p. 362. Explicationem eandem probat diu post Concilium Florentinum inter schismaticos Georgius Coresius. « Sane condemnatur, inquit, novitas sententiarum, quas induxit in Ecclesiam Nicolaus Cabasilas consecrationem sacrorum donorum precibus tribuens, quod neque ss. Patrum aliquis umquam dixit, neque ullus canon disposuit, neque consonum est fidei Ecclesiae, quae per preces imporat adventum Spiritus Sancti *non simpliciter, ut faciat panem corpus, et quod est in calice, sanguinem; sed ut fiat nobis ad fructum* » (apud Maffei in append. ad hist. theolog. ed. Tridenti 1742. ep. 2. ad Bacchin. n. 36. p. 31.).

THESIS VIII.

*Demonstratio realis praesentiae
ex traditione et constanti consensione nominis christiani,
prout exhibetur testimoniis disertis.*

« Claritati verborum Christi testamentalium semper et ubique apud omnes heredes novi testamenti inde ab apostolicis temporibus fides respondit in veram ac realem praesentiam corporis et sanguinis Domini. Cuius universalis fidei testimonium licet iam contineatur in communi omnium fidelium professione, in Eucharistia *veraciter* esse et coli et suscipi *ipsum verum* corpus Domini, speciatim tamen eadem fides demonstratur ex iis documentis, in quibus Patres et Ecclesiae integrae hoc mysterium data opera dogmatice declararunt. »

Constat ex testimoniis Patrum omnium aetatum ubivis obviis et ex omnibus liturgiis orientalibus et occidentalibus haec professio tum Pastorum tum totius populi christiani, « id quod exhibetur, quod manducatur et bibitur in Eucharistia, esse corpus et sanguinem Domini. » Quae quidem professio nullâ declaratione sensus improprii umquam emollita sed constanter inculcata tamquam communis et publica fides omnium christianorum etiam per se sola sufficeret perpensis omnibus adiunctis, ut intelligeremus hanc nec